

به نام دانای نیآموخته

درس: کامپایلر

ترم: نیمسال اول (۰۵-۰۴)

دپارتمان: مهندسی کامپیووتر

مدرس: دکتر شیما شفیعی

بارم بندی

۱. پایان ترم: ۶ نمره
۲. میان ترم: ۶ نمره
۳. حل تمرین: ۶ نمره
۴. پروژه گروهی: ۲ نمره

فعالیت مازاد:

مورد

فعالیت کلاسی

حضور در تمام جلسات

توسعه پروژه

نماینده کلاس

حل تمرین کلاس

تاریخچه

توضیحات	بازه زمانی(میلادی)
کدنویسی با زبان اسembلی در سیستم‌های با حافظه کم و سرعت پایین	۱۹۵۰ تا ۱۹۶۰
استفاده از زبان‌های سطح بالا مانند فرتون (FORTRAN) برای افزایش قابلیت حمل، اعتماد و نگهداری برنامه‌ها	۱۹۶۰ دهه
نوشتن عملکردهای طولانی سیستم به صورت بخشی از سیستم عامل یا کتابخانه‌ها با زبان اسembلی	۱۹۷۰ دهه
پیشرفت بهینه‌سازی کامپایلرها، نوشتن بیشتر برنامه‌ها به زبان‌های سطح بالا بجز اجزای حیاتی	اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰
عمل کردن کامپایلر بهتر از برنامه‌نویسان در استفاده از ثبات‌ها، پیچیده کردن کاری توسط پردازشگرهای برداری برای مدتی اندک	۱۹۸۰ دهه
تکامل کامپایلرها برای پردازشگرهای برداری، کاهش نیاز به دستورالعمل‌های پیچیده	اواخر دهه ۱۹۸۰ و دهه ۱۹۹۰
ظهور معماری RISC ، افزایش وابستگی به کامپایلرها، نوسان در عملکرد نسبت به معماری‌های CISC	دهه ۱۹۹۰ و بعد
شکل‌گیری پردازنده‌های فوق اسکالر، اجرای موازی دستورالعمل‌ها، پیچیدگی در آموزش برنامه‌نویسان	اواخر قرن بیستم

اجزای یک سیستم برنامه نویسی

چهار بخش زیر در کنار هم فرایند تبدیل کد برنامه نویسی به برنامه قابل اجرا را مدیریت می کنند.

الف) پیش‌پردازشگر (Preprocessor)

- قبل از فرایند کامپایل، روی کد منبع اعمال می شود.
- وظایفی مانند جایگزینی ماکروها، وارد کردن فایل‌های هدر، حذف کامنت‌ها و سایر اصلاحات متنی را انجام می‌دهد.
- خروجی پیش‌پردازش، کدی است که برای کامپایل آماده شده است.

ب) کامپایلر (Compiler)

- کد منبع پیش‌پردازش شده را به زبان میانی یا زبان ماشین تبدیل می‌کند.
- شامل بخش‌های مختلفی مثل تجزیه (Parsing)، تحلیل معنایی (Semantic Analysis)، بهینه‌سازی و تولید کد است.
- هدف آن تولید کدی است که قابل اجرا روی پردازنده باشد.

ادامه

پ) اسembler (Assembler)

- کد زبان اسembلى (زبان سطح پايان) را به کد ماشين (صفر و يك) تبديل مى كند.
- کامپایلر در برخى زبانها يا معماريها ممکن است خروجى اسembلى توليد کند که اسembler آن را به زبان ماشين تبديل مى كند.

ت) بارکننده و ویرايشگر الحق (Linker and Loader)

• بارکننده (Loader)

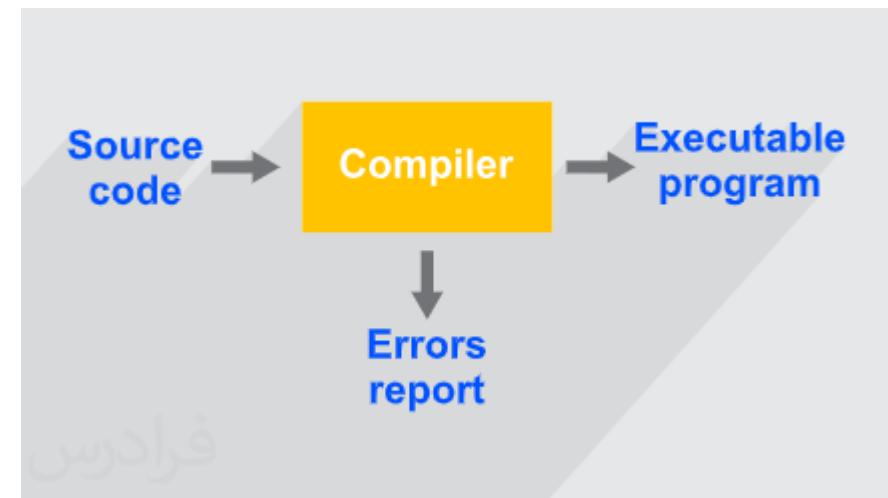
- برنامه های اجرایی را به حافظه اصلی منتقل می کند و آماده اجرای آنها می سازد.

• ویرايشگر الحق (Linker)

- فایل های شی مختلف که توسط کامپایلر یا اسembler تولید شده اند را به هم متصل می کند تا یک فایل اجرایی کامل ایجاد شود.
- کارکرد لینک کردن شامل اتصال کدهای کتابخانه ها، آدرس دهی صحیح و رفع ارجاعات بین ماژول ها است.

کامپایلر

- کامپایلر نرم افزاری برای تبدیل کد منبع به کد شی است. به عبارت دیگر می‌توان گفت که کامپایلر کدهای نوشته شده به زبان سطح بالا (نزدیک به زبان انسان) توسط برنامه نویسان را به زبان دودویی ماشین تبدیل می‌کند.
- انجام این مرحله از اجرای برنامه‌ها و استفاده از کامپایلر به این دلیل الزامی است که کامپیوتراها تنها قادر به اجرای کدهای دودویی هستند و لذا کدهای سطح بالا باید به زبان ماشین ترجمه شوند.

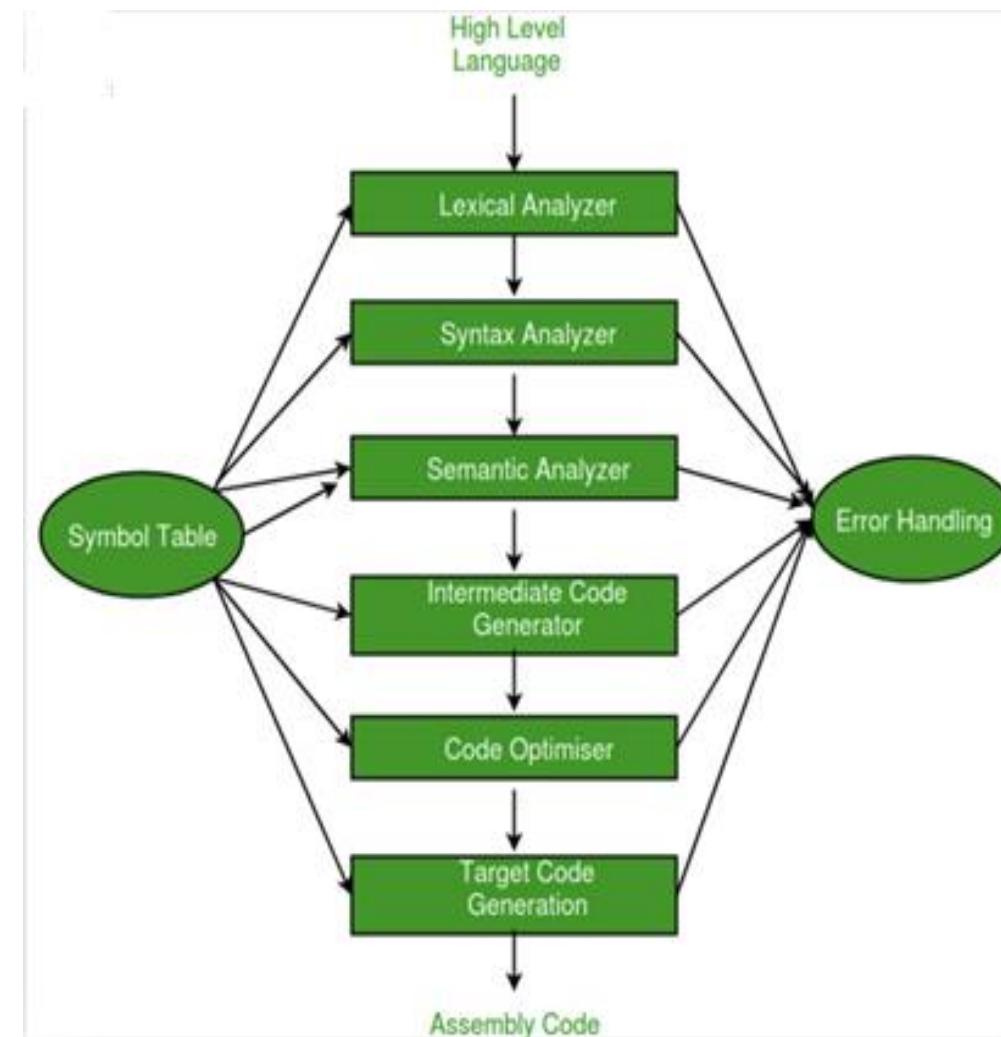

شكل ۱. فرآیند کامپایلر

ادامه

- برخی از کامپایلرها زبان سطح بالا را در مرحله میانی نیز به زبان اسembلی تبدیل می‌کنند. در حالی که برخی از آن‌ها زبان سطح بالا را به طور مستقیم به کدهای دودویی ماشین تبدیل می‌کنند.
- کامپایل کردن همان فرآیند تبدیل کد منبع به کدهای دودویی ماشین است.
- تحلیل در کامپایلر به فاز اول ترجمه گفته می‌شود که در آن برنامه منبع به اجزای ساختاری کوچکتری مثل توکن‌ها و ساختارهای نحوی تقسیم می‌شود. این مرحله شامل تحلیل واژگانی، تحلیل نحوی و تحلیل معنایی است که هدف آن فهم ساختار و معنی برنامه است.
- سنتز در کامپایلر به فاز بعدی گفته می‌شود که در آن بر اساس نمایش میانی تولید شده در فاز تحلیل، کد هدف یا کد ماشین تولید می‌شود. در این مرحله بهینه‌سازی کد، تولید کد میانی و سپس تولید کد نهایی انجام می‌شود. هدف سنتز، تبدیل نمایش میانی به برنامه‌ای قابل اجرا در سخت‌افزار یا سیستم مقصد است.

نمودار مراحل کامپایل

شكل ۲. نمودار مراحل کامپایل

مراحل اجرایی در کامپایلر

تحلیل‌گر لغوی (Lexical Analyzer) :

- کد منبع را به توکن‌های معنادار شکسته و تبدیل می‌کند (مثل کلمات کلیدی، شناسه‌ها، نمادها).
- توکن‌ها واحدهایی هستند که در مرحله بعدی پردازش می‌شوند.
- کار جداسازی متن خام از برنامه، حذف فاصله‌ها و کامنت‌ها را انجام می‌دهد.

تحلیل‌گر نحوی (Syntax Analyzer) :

- توکن‌های ورودی را طبق قوانین دستور زبان (گرامر) بررسی می‌کند.
- ساختار درخت نحوی یا درخت تجزیه (Parse Tree) را می‌سازد.
- صحت ساختار دستوری برنامه را تایید می‌کند.

تحلیل‌گر معنایی (Semantic Analyzer) :

- معنای دستورها و ارتباطات بین آن‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهد.
- چک کردن تطابق نوع داده‌ها، بررسی اعلان متغیرها و بررسی نوع عملیات منطقی انجام می‌شود.
- در صورت کشف خطاهای معنایی، گزارش می‌دهد.

ادامه

:**(Code Optimizer)** بهینه‌ساز کد

- کد میانی تولید شده را بهینه می‌کند تا برنامه سریع‌تر و کم حجم‌تر اجرا شود.
- حذف کدهای اضافی، ترکیب دستورات و بهبود استفاده از منابع سخت‌افزاری انجام می‌شود.

:**(Code Generator)** تولید کننده کد نهایی

- کد میانی به زبان ماشین یا زبان اسembلی مربوط به معماری مقصد تبدیل می‌شود.
- تخصیص ثبات‌ها و مدیریت آدرس‌دهی انجام می‌گیرد.

:**(Error Manager)** مدیر جدول خطا

- مدیریت و ثبت خطاهای شناسایی شده در هر مرحله از کامپایل را انجام می‌دهد.
- امکان گزارش دقیق و دسته‌بندی انواع خطاها فراهم می‌کند.

:**(Error Handler)** اداره کننده خطا

- مسئول تصمیم‌گیری در برخورد با خطاها، مثل متوقف کردن کامپایل، نمایش پیغام خطا یا تلاش برای ادامه فرایند کامپایل است.
- همچنین مکانیزم‌های رفع خطا و بازیابی اجرا را پیاده‌سازی می‌کند.

تمرین ۱

فرض کنید در برنامه‌ای، یک متغیر عددی را به صورت رشته‌ای استفاده کرده‌اید. در کدام مرحله از کامپایل این خطأ شناسایی می‌شود؟ چرا؟

مهلت تحویل: ۶ مهرماه ۱۴۰۴

موفق باشید

دانشگاه شهید بهشتی کرمان

به نام دانای نیآموخته

درس: کامپیویلر

ترم: نیمسال اول (۰۵-۰۶)

دپارتمان: مهندسی کامپیویلر

مدرس: دکتر شیما شفیعی

اجزای یک کامپایلر

ساختار کلی یک کامپایلر که به دو بخش اصلی تقسیم شده است:

Front-end و Back-end بخش

Front-end : Lexical Analyzer, Syntax Analyzer, Semantic Analyzer

درک و بررسی صحت کد منبع

Back-end : Intermediate Code Generation, Optimization, Machine Code Generation

تولید کد قابل اجرا و بهینه سازی

اجزای هر زبان برنامه نویسی: Syntax و Semantics

ادامه

Syntax

قواعد و دستوراتی که نحوه نوشتن صحیح برنامه را تعیین می‌کند. اگر این قواعد رعایت نشود، خطای نحوی رخ می‌دهد.

مثال: در زبان برنامه‌نویسی Python ، جمله print("Hello") ساختار درست ندارد چون کوتیشن بسته نشده است.

Semantics

مفهوم و هدف کدی است که نوشته شده، یعنی کاری که برنامه قرار است انجام دهد. گاهی کد ساختار درستی دارد ولی معنای آن اشتباه است یا منطقی نیست.

مثال: در Python ، کد (0 / 5) ساختار درستی دارد اما از نظر معنایی اشتباه است چون تقسیم بر صفر تعریف نشده.

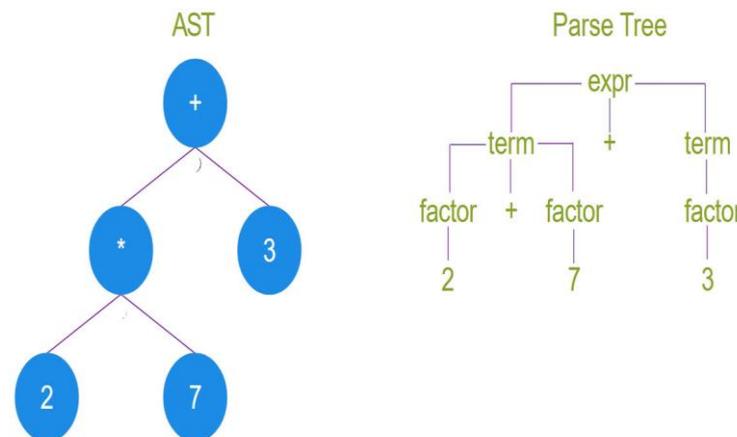
بنابراین، زبان برنامه‌نویسی باید هم از نظر ساختار درست باشد و هم از نظر معنا صحیح و منطقی باشد تا برنامه بتواند درست کار کند.

اجزا

- کامپایلر با داشتن اطلاعات Syntax و Semantic زبان مبدا، کد منبع برنامه را به یک فرم نمایش تبدیل می‌کند که معمولاً به صورت درختی به نام درخت نحو انتزاعی یا (AST) (Abstract Syntax Tree) است.
- کامپایلر پس از Syntax Analysis که در آن ساختار کد بررسی می‌شود، خروجی را به صورت درخت نحو Parse Tree یا AST تولید می‌کند. این درخت ساختار سلسله‌مراتبی کد را نشان می‌دهد و عناصر زبان برنامه‌نویسی مانند عبارات، دستورات و عملیات‌ها را به صورت گره‌ها در خود دارد.
- سپس در مرحله Semantic Analysis، کامپایلر این درخت را برای بررسی تطابق معنایی کد با قوانین زبان (مانند تطابق نوع داده‌ها، بررسی تعریف متغیرها و غیره) بررسی می‌کند و اطلاعات معنایی لازم را به درخت اضافه می‌کند یا خطاهای معنایی را مشخص می‌کند.

ادامه

EX: $2 * 7 + 3$

• سمت راست:

این درخت کامل‌تر است و تمام جزئیات گرامری عبارت را نمایش می‌دهد.

- گره ریشه `expr` است که نشان‌دهنده کل عبارت است.

- گره‌ها شامل `term`, عملگرها (+ و *) و `factor`ها (اعداد 2, 3 و 7) هستند.

- نمایانگر کامل فرم نحوی و قواعد زبان برنامه‌نویسی است.

• سمت چپ :

این درخت ساده‌تر است و فقط ساختار معنایی و عملیات اصلی را نشان می‌دهد.

- دیگر بخش‌های غیرضروری مانند دسته‌بندی‌های `term` و `factor` حذف شده است.

- عملگرها و اعداد بطور مستقیم به عنوان گره به نمایش درآمده‌اند.

- درخت کوچک‌تر و برای تحلیل معنایی و بهینه‌سازی کاربرد دارد.

مثال

int 2x

توكن های عبارت رو به رو به صورت زیر هستند:

.<Token,Lexeme>

<keyword, "int">, <int,"2">, <id,"x">, <symbol," ;">

String str =1;

نوع خطأ عبارت است از:

۱ یک عدد صحيح (int) است.

باید یک رشته (String) باشد و عدد نباشد.

و عدد صحیح مستقیماً قابل تبدیل به String نیست مگر با تبدیل صریح (مانند "1")

مثال

Lexeme

لکسم یک واحد واقعی و مشهود در کد منبع است. در عبارت $sum = 3 + 2;$ هر کدام یک لکسم هستند.

Token

برای اعداد NUMBER / برای عملگر انتساب ASSIGN_OP / برای شناسه‌ها IDENTIFIER داریم.

Int X;

استفاده از کاراکتر فارسی (مانند ج) در جایی که معمولاً انتظار می‌رود کلمات کلیدی انگلیسی باشند (مانند int)

ترکیب X؛ بدون تعریف یا مقداردهی مشخص.

ج Int یک کلمه کلیدی معتبر در هیچ زبان برنامه‌نویسی استانداردی نیست.

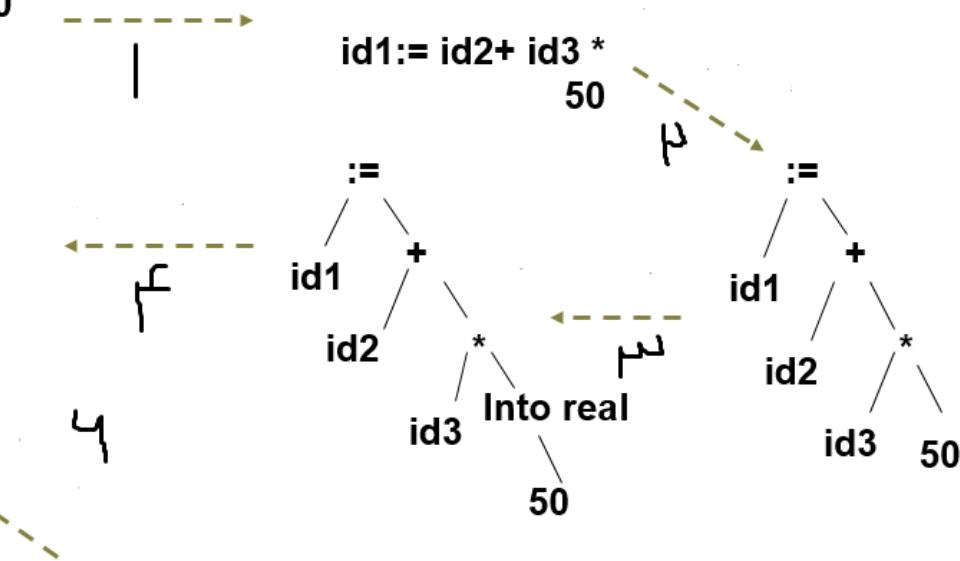

فرآیند تبدیل یک عبارت سطح بالا به کد نهایی

Area:= Pos + Rate * 50

```
tem1:=into real 50
tem2:=id3 * tem1
tem3:= id2 + tem2
Id1:= tem3
```

```
tem1:= id3 * 50.0
Id1:= id2 + tem1
```



```
Mov id3, R2           ; Rate → R2
Mul 50.0, R2          ; R2 = R2 * 50.0
Mov id2, R1           ; Pos → R1
Add R2, R1            ; R1 = R1 + R2
Mov R1, id1           ; نتیجه → Area
```

Stage Number	Stage Name	Description
1	Lexical Analyzer	Tokenizes the source code
2	Syntax Analyzer	Parses tokens according to grammar
3	Semantic Analyzer	Checks semantic correctness
4	Intermediate Code Generator	Produces intermediate representation
5	Optimizer	Improves intermediate code
6	Code Generator	Generates final machine code

طبقه بندی کامپایلرهای

جدول ۱. انواع کامپایلر

نام	توضیح
One-pass	کامپایلر فقط یک بار کد منبع را می‌خواند و تبدیل می‌کند. این روش سریع‌تر است اما محدودیت‌هایی دارد؛ نمی‌تواند به راحتی به اطلاعاتی که بعداً می‌آید دسترسی داشته باشد. مناسب برنامه‌های ساده‌تر یا زبان‌هایی با ساختار خطی.
Multi-pass	کامپایلر چند بار کد منبع را می‌خواند و پردازش می‌کند. هر مرحله وظیفه خاصی دارد (مثلاً تحلیل لغوی، تحلیل نحوی، تحلیل معنایی، بهینه‌سازی و تولید کد). این روش انعطاف‌پذیرتر و قدرتمندتر است و معمولاً برای زبان‌های پیچیده‌تر استفاده می‌شود.
Load-&Debugger and-go	در این روش برنامه پس از کامپایل به صورت فوری اجرا می‌شود. معمولاً برای محیط‌های توسعه تعاملی (IDE) یا زبان‌های تفسیر شده استفاده می‌شود. مزیت: دیباگ سریع و آسان؛ معایب: سرعت اجرای کمتر نسبت به کد کامپایل شده کامل.
Optimizer	بخشی از کامپایلر یا ابزار جانبی که کد تولید شده را تحلیل و اصلاح می‌کند تا سریع‌تر یا کم حجم‌تر اجرا شود. مثلاً حذف کدهای تکراری، ساده‌سازی عملیات‌ها، کاهش مصرف حافظه و ... که باعث بهبود کارایی نهایی برنامه می‌شود.

تمرین ۲

تبدیل عبارت سطح بالا به کد نهایی با ریجسترها فرضی را انجام دهید.

مهلت تحویل: ۱۱ مهرماه ۱۴۰۴

موفق باشید

دانشگاه شهید بهشتی کرمان

به نام دانای نیآموخته

درس: کامپیویلر

ترم: نیمسال اول (۰۵-۰۴)

دپارتمان: مهندسی کامپیویتیر

مدرس: دکتر شیما شفیعی

گرامر

- زبان: مجموعه ای از رشته ها
- رشته: یک دنباله از الفبا
- الفبا: یک مجموعه از سymbol ها

$\Sigma\{a, b\} \rightarrow String: abab, bba, aa, \dots$

گرامر

تعریف: مجموعه قوانینی که به کمک آن ها می توان رشته های یک زبان را ساخت.

$$G = \langle V, T, S, P \rangle$$

V= Variables (NonTerminals)

T= Terminals

S= Start Symbol

P= Set of Production Rules

مثال

$V = \{ G, H \}$

$T = \{ +, *, /, id \}$

$S = G$

$P = \{ G \rightarrow H * id, H \rightarrow H / G, H \rightarrow H + H \}$

String: $id * id + id / id$

مثال

$\text{<Sentence>} \rightarrow \text{<Subject>} \text{ <Verb>} \text{ <Object>}$

Variable

$\text{<Subject>} \rightarrow \text{<Pronoun>} \mid \text{<Noun>}$

Terminal

$\text{<Pronoun>} \rightarrow \text{i} \mid \text{we} \mid \text{you} \mid \text{he} \mid \text{she} \mid \text{it} \mid \text{they}$

$\text{<Verb>} \rightarrow \text{open} \mid \text{close}$

$\text{<Object>} \rightarrow \text{door} \mid \text{window}$

ادامه

<Text> ⇒ <Sentence>

⇒ **<Subject> <Verb> <Object>**

⇒ **<Pronoun> <Verb> <Object>**

⇒ **i <Verb> <Object>**

⇒ **i close <Object>**

⇒ **i close window**

String = i close window

مثال

$V = \{S, A, B\}$

$P = S \rightarrow AB$

$T = \{a, b\}$

$A \rightarrow aAb \mid \lambda$

$B \rightarrow Bb \mid b$

$a^2 b^3 = ?$

$S \rightarrow AB \Rightarrow aAbB \Rightarrow aaAbbB \Rightarrow aabbB \Rightarrow^+ a^2 b^3$

Derivational

$\lambda: lambda$ $|\lambda| = 0$

مثال

اشتقاق (Derivation) با صفر گام یا بیشتر \Rightarrow^*

اشتقاق با یک گام یا بیشتر \Rightarrow^+

$$S \Rightarrow^* aAbB$$

$$S \Rightarrow^+ aAbB$$

$$S \Rightarrow^* aabb$$

$$S \Rightarrow^* S$$

$$S \Rightarrow^+ S \quad \times$$

•

گرامر

زبان گرامر: مجموعه رشته هایی که آن گرامر ایجاد می کند

$$L(G) = \{w \in T^* \mid S \Rightarrow^* w\}$$

$$V = \{S, A\}$$

$$T = \{a, b\}$$

$$P = \{ S \rightarrow A, A \rightarrow aAb \mid \lambda \}$$

$$L(G) = \{a^n b^n \mid n \geq 0\}$$

زبان گرامر G برابر است با مجموعه‌ای از رشته‌ها w که از حروف نهایی (ترمینال‌ها) ساخته شده‌اند، به طوری که نماد آغازین S بتواند در صفر یا چند گام به w مشتق شود.

انواع گرامر چامسکی:

۱- گرامرهای نوع سوم (منظم Regular)

۲- گرامرهای نوع دوم (مستقل از متن Context Free)

۳- گرامرهای نوع اول (حساس به متن Context Sensitive)

۴- گرامرهای نوع صفر (بی قید و شرط Unrestricted)

گرامرهای منظم (Regular)

منظم از راست

از راست: در هر قدم انجام جایگزینی روی سمت راست ترین غیرپایانه

$$\begin{cases} A \rightarrow X \\ A \rightarrow XB \end{cases}$$

$$x \in T^*, B \in V$$

منظم از چپ

از چپ: در هر قدم انجام جایگزینی روی سمت چپ ترین غیرپایانه

$$\begin{cases} A \rightarrow X \\ A \rightarrow BX \end{cases}$$

$$x \in T^*, B \in V$$

گرامر نامنظم

Example of Non-Regular Grammar	Generated Language	Reason for Non-Regularity
$S \rightarrow aSb \mid ab$	$\{a^n b^n \mid n \geq 1\}$	Nonterminal S appears in the middle of the string (not regular).
$S \rightarrow SS \mid a$	$\{a^n \mid n \geq 1\}^*$ (concatenation language)	Rule $S \rightarrow SS$ has consecutive nonterminals; not regular.

گرامرهای مستقل از متن (Context Free)

$A \rightarrow \alpha$

$\alpha \rightarrow (V \cup T)^*$

$A \in V$

مثال:

$L = \{a^n b^n \mid n \geq 0\}$

$S \rightarrow aSb \mid \lambda$

مثال:

$L = \{w \mid n_a(w) = n_b(w)\}$

$S \rightarrow aSb \mid bSa \mid \lambda$

$S \rightarrow SS$

گرامرهای مستقل از متن (Context Free)

زبان مستقل از متن (Context-Free Language) به زبان‌هایی گفته می‌شود که توسط یک گرامر مستقل از متن (Grammer – CFG) تولید می‌شوند. در این نوع گرامرها، هر قاعده‌ی تولید به صورت $A \rightarrow -\lambda$ است که در آن A یک غیرترمینال و λ ترکیبی دلخواه از نمادهای ترمینال و غیرترمینال است. زبان‌های مستقل از متن توانایی بیان ساختارهای تودرتو و بازگشتی مانند پرانتزهای جفت‌شده، عبارات ریاضی، یا ساختارهای نحوی زبان برنامه نویسی را دارند.

زبان محدود (Finite Language) زبانی است که شامل تعداد محدودی از رشته‌ها است؛ یعنی مجموعه‌ی رشته‌های آن پایان پذیر است.

Finite Languages ⊂ Regular Languages ⊂ Context-Free Languages

Finite Language

$$L = \{ \text{str}(n) \mid 101 \leq n \leq 999 \}$$

Regular Language

$$L = \{a^* b\} = \{b, ab, aab, aaab, \dots\}$$

Context-Free Language

$$L = \{a^n b^n \mid n \geq 0\} = \{b, ab, aab, aaab, \dots\}$$

تمرین ۳

$L = \{a^n b^m \mid n \geq 1, m \geq 1\}$

تشخیص نوع زبان

توضیح دلیل انتخاب نوع

نوشتن گرامر مستقل از متن

مهلت تحویل: ۱۱ مهرماه ۱۴۰۴

موفق باشد

به نام دانای نیآموخته

درس: کامپایلر

ترم: نیمسال اول (۰۴-۰۵)

دپارتمان: مهندسی کامپیوتر

مدرس: دکتر شیما شفیعی

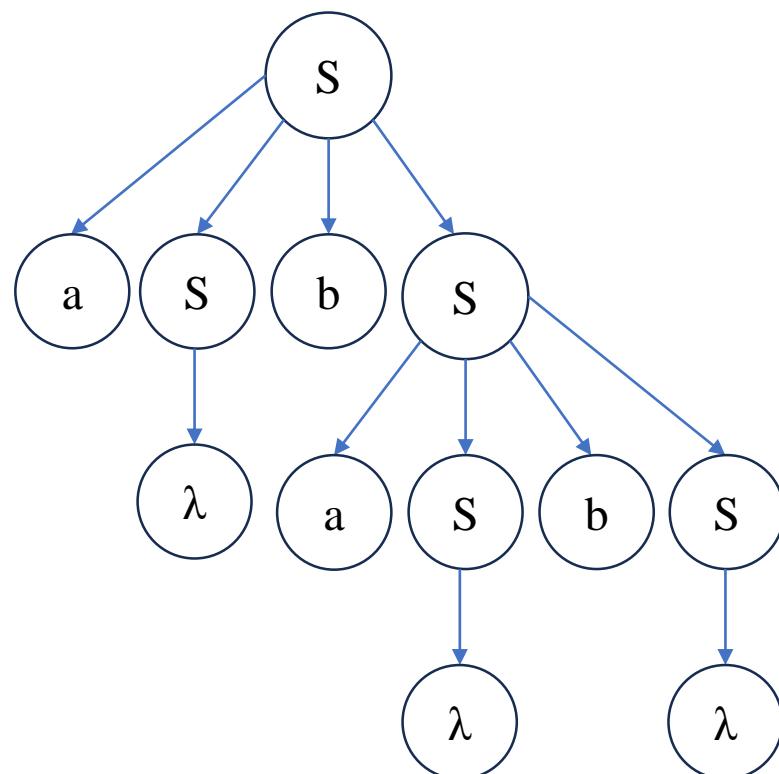
اشتقاق

$S \Rightarrow aSbS \Rightarrow aSbaSbS \Rightarrow aSbaSb \Rightarrow aSbab \Rightarrow abab$

$S \Rightarrow aSbS \Rightarrow abS \Rightarrow abaSbS \Rightarrow ababS \Rightarrow abab$

اشتقاق به راست

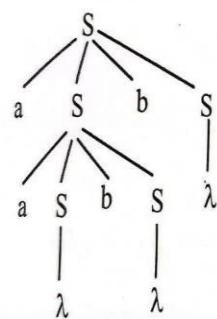
اشتقاق به چپ

Derivation tree

گرامر مبهم

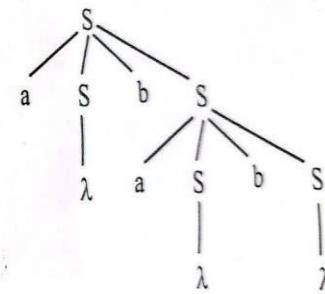
$1 = G \& 1 < Tree \rightarrow \text{Lexical Analyzer}$

Ambiguous

$$G: S \rightarrow aSbS \mid bSaS \mid \lambda$$

String : abab

Ambiguous

$$G: S \rightarrow aS \mid a \mid \lambda$$

String : a*

$$S \rightarrow aS \mid \lambda$$

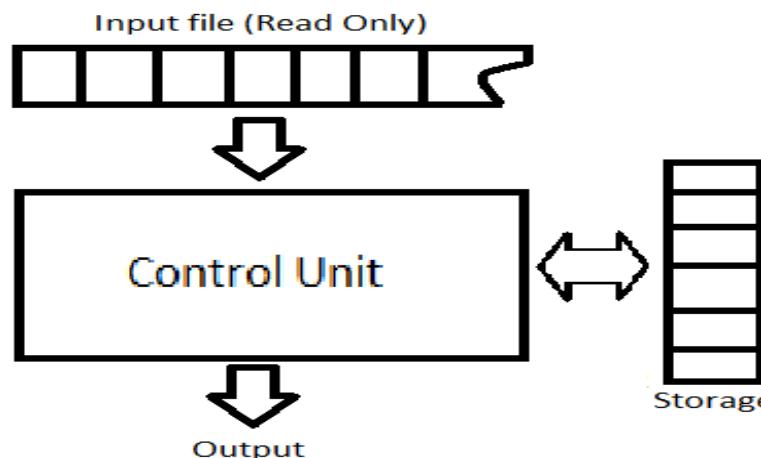
خودکاره (Automata)

انواع آتماتا:

۱- پذیرنده (Acceptor): آتماتایی که خروجی آن قبول یا عدم قبول است (ورودی خود را قبول یا رد می کند).

۲- مبدل (Transducer): آتماتایی که خروجی آن به صورت رشته است.

- داده‌ها ابتدا از یک فایل ورودی خوانده می‌شوند که حالت فقط خواندنی دارد.
- این داده‌ها به واحد کنترل ارسال می‌شوند.
- واحد کنترل مسئول پردازش یا کنترل داده‌هاست.
- داده‌های پردازش شده یا نتایج توسط واحد کنترل به عنوان خروجی ارائه می‌شوند.
- همچنین، واحد کنترل به حافظه متصل است و می‌تواند داده‌ها را از حافظه بخواند یا به آن بنویسد.

شکل ۱. شماتیک یک آتماتا

1- Turing Machine

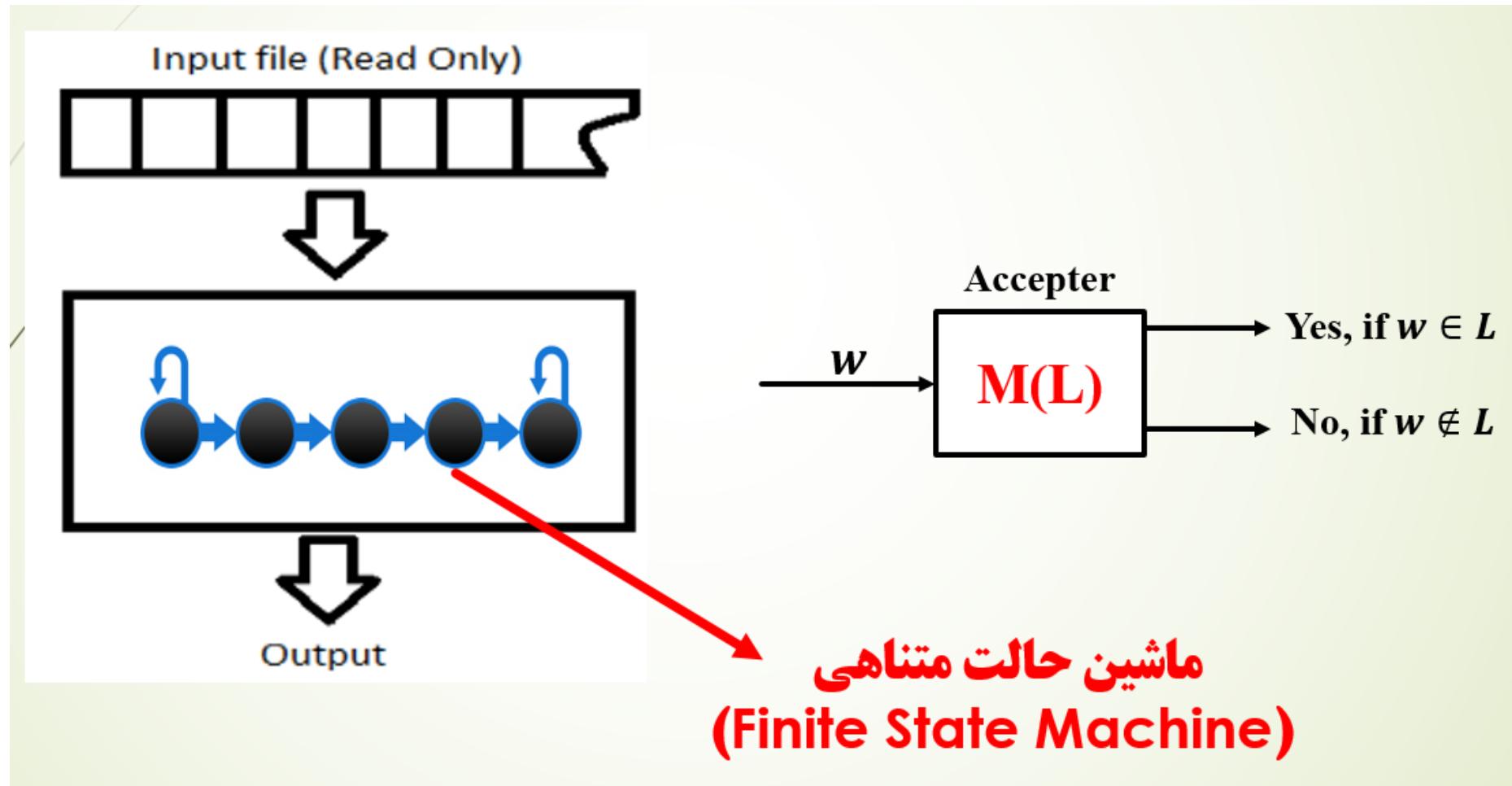
2- Linear bounded automata (LBA)

3- Push-Down automata (PDA)

4- Finite State automata (FSA)

اتوماتا	حافظه دارد؟	نوع حافظه
Turing Machine	بله	نوار (بینهایت)
Linear Bounded Automata	بله	نوار محدود (خطی)
Push-Down Automata (PDA)	بله	پشته
Finite State Automata (FSA)	خیر (بی حافظه)	(State)

ماشین متناهی

EX: Lexical Analyzer

ماشین متناهی

Regular Language

$$M = (Q, \Sigma, \delta, q_0, F)$$

Q = مجموعه حالات (q_0, q_f)

Σ = الفبای زبان (غیر پایانه)

δ = قابع گذار (مجموعه دستور العمل برای پذیرش یا ریجکت رشته)

q_0 = حالت شروع

$F \subseteq Q$ = مجموعه حالات نهایی (F)

ماشین متناهی

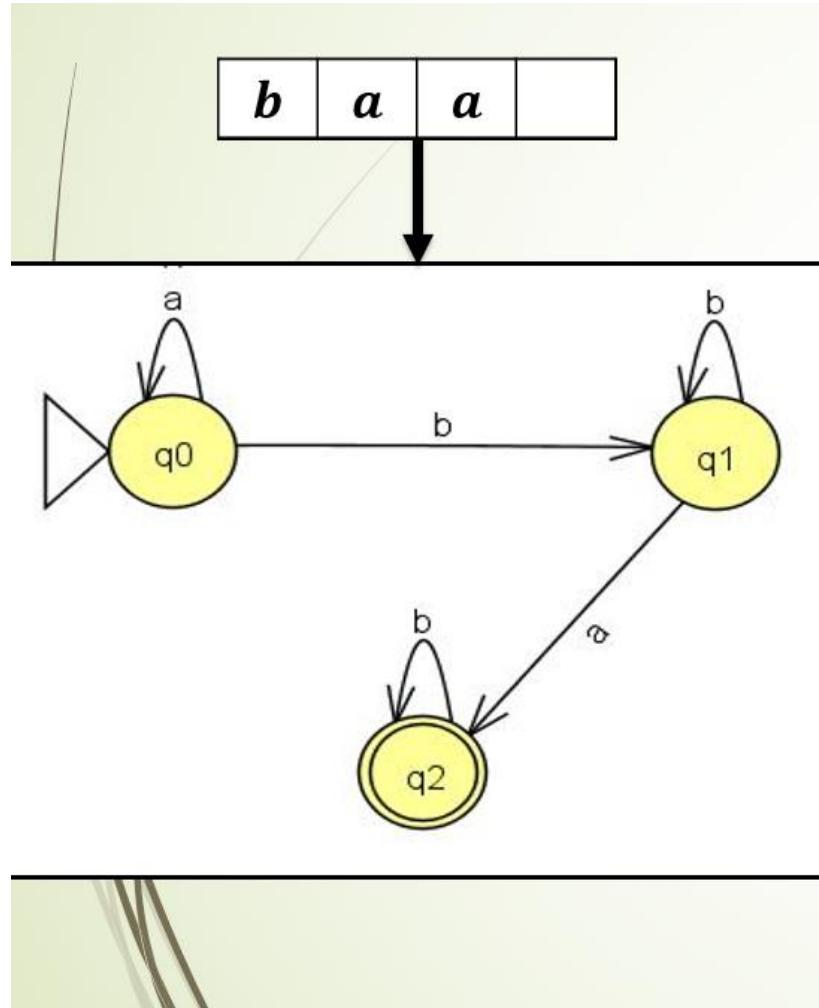
۱- ماشین متناهی قطعی (Deterministic FA) DFA

۲- ماشین متناهی غیر قطعی (Non-Deterministic FA) NFA

در DFA، برای هر حالت و هر ورودی فقط یک مسیر یکتا وجود دارد و رفتار ماشین کاملاً مشخص است.

در NFA، برای هر حالت و ورودی می‌تواند چندین مسیر مختلف وجود داشته باشد یا حتی هیچ مسیری نباشد؛ همچنین ممکن است انتقال بدون ورودی (ϵ -transition) نیز باشد.

ادامه

$$Q = \{q_0, q_1, q_2\}$$

$$\text{start}(q_0) = q_0$$

$$\begin{aligned}\delta(q_0, a) &= q_0 \\ \delta(q_0, b) &= q_1 \\ \delta(q_1, a) &= q_2 \\ \delta(q_1, b) &= q_1 \\ \delta(q_2, b) &= q_2\end{aligned}$$

$$\delta: Q \times \Sigma \rightarrow Q$$

$$\Sigma = \{a, b\}$$

$$F = \{q_2\}$$

Transition Table

δ	a	b
q_0	q_0	q_1
q_1	q_2	q_1
q_2	\times	q_2

ادامه

$$L(M) = \{w | w \in \Sigma^*, \delta^*(q_0, w) \in F\}$$

بنابراین این زبان شامل تمام رشته‌هایی است که اگر آنها را به DFA بدهیم، از q_0 شروع کرده و پس از پردازش رشته w ، در یکی از حالت‌های نهایی F قرار می‌گیرد.

$$\overline{L(M)} = \{w | w \in \Sigma^*, \delta^*(q_0, w) \notin F\}$$

شامل تمام رشته‌هایی است که DFA آنها را قبول نمی‌کند.

یعنی پس از پردازش رشته، ماشین در حالت نهایی قرار نمی‌گیرد.

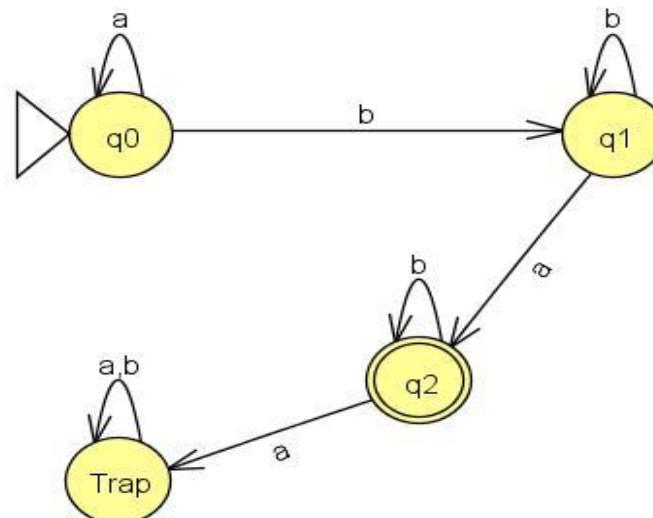
$w = bbb$

Trap

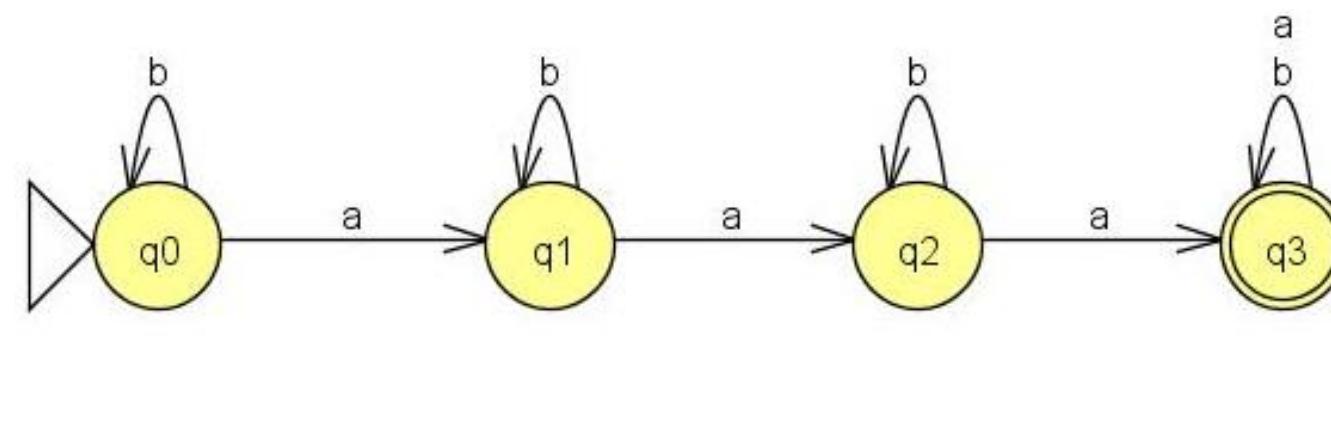
تعريف حالت Trap: یک حالت غیر نهایی است که دنباله‌ی رشته را مصرف می‌کند تا رشته

به اتمام برسد

$$Q = \{q_0, q_1, q_2, \text{Trap}\}$$

مثال

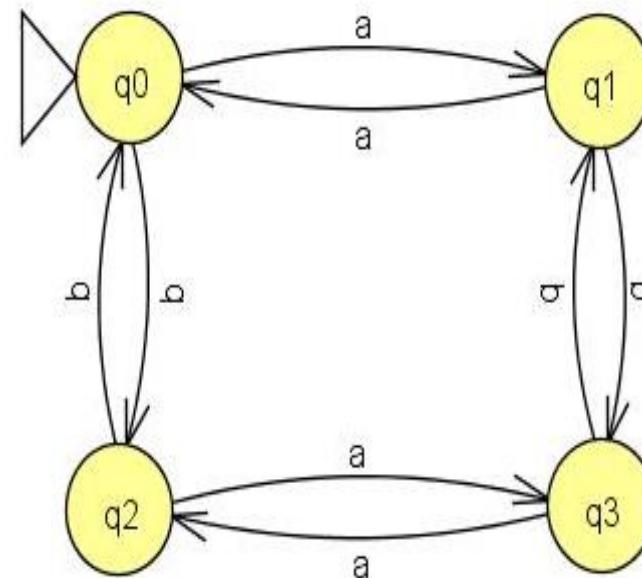

$$L = \{w \mid n_a(w) \geq 3\}$$

$$L(M_1) = \emptyset$$

اما چون این ماشین هیچ حالت نهایی نداره

هیچ رشته‌ای، حتی رشته‌ی تهی (ϵ)، هم پذیرفته نمی‌شه.

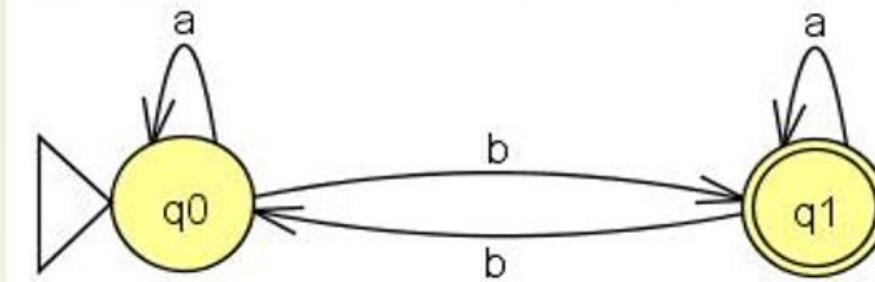

مثال

تعريف DFA: به یک DFA یک FSA گفته می شود اگر در هر کدام از حالت های آن به ازای هر کدام از الفبا دقیقا یک حرکت وجود داشته باشد.

تعريف NFA: به یک NFA یک FSA گفته می شود اگر حداقل در یکی از حالت های آن به ازای حداقل یکی از الفبا بیش از یک حرکت وجود داشته باشد یا حرکت وجود نداشته باشد.

مثال

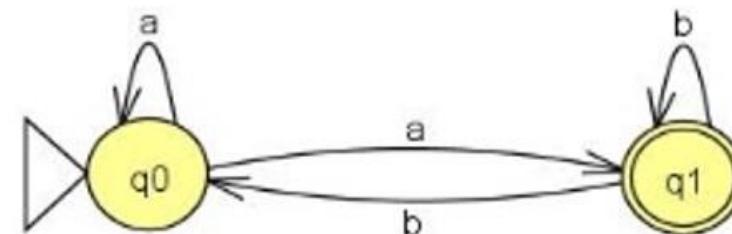

$$\delta = (q_0, a) = q_0$$

$$\delta = (q_0, b) = q_1$$

$$\delta = (q_1, a) = q_1$$

$$\delta = (q_1, b) = q_0$$

$$\delta = (q_0, a) = \{q_0, q_1\}$$

$$\delta = (q_0, b) = \{\}$$

$$\delta = (q_1, a) = \{\}$$

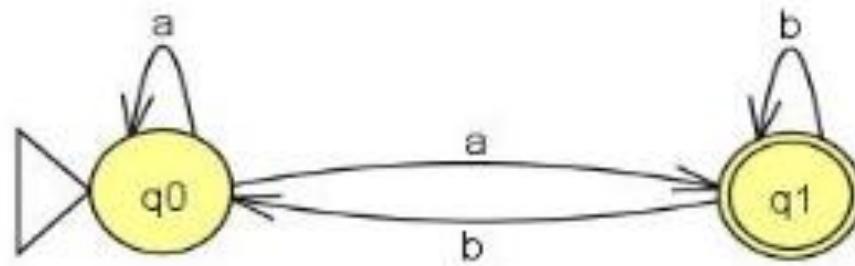
$$\delta = (q_1, b) = \{q_0, q_1\}$$

Transition Function

$$\delta : Q \times \Sigma \rightarrow Q$$

$$\delta : Q \times \Sigma \rightarrow 2^Q$$

مثال

$$\delta^* = (q_0, abb) = \{q_0, q_1\}$$

$$\delta^* = (q_0, ba) = \{\}$$

این رشتہ تعریف نشده و در q_0 متوقف می شود

NFA

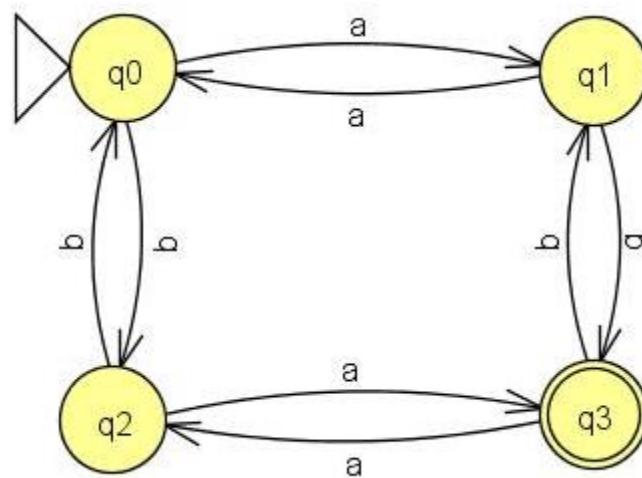
تعريف پذیرش در **NFA**: اگر حداقل یک مسیر وجود داشته باشد که بتوان با پیمایش آن پس از اتمام رشته در حالت نهایی متوقف شد آن رشته پذیرفته می شود (نوارخوان به انتهای رشته رسیده باشد) و عدم پذیرش یک رشته زمانی است که هیچ مسیری به صورت بالا وجود نداشته باشد.

تعريف رسمی پذیرش **NFA**:

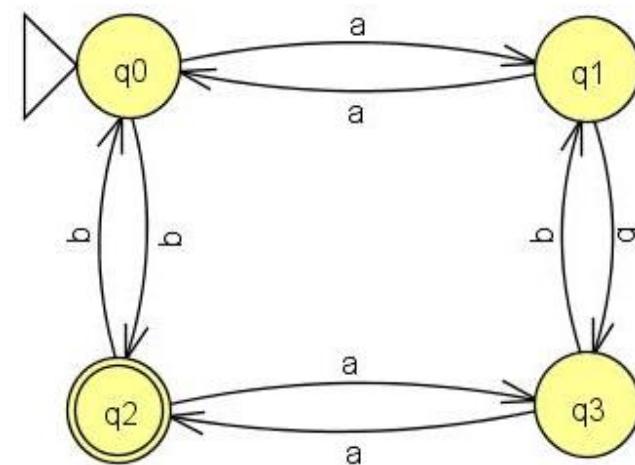
$$L(M) = \{w | w \in \Sigma^*, \delta^*(q_0, w) \cap F \neq \emptyset\}$$

$$\overline{L(M)} = \{w | w \in \Sigma^*, \delta^*(q_0, w) \cap F = \emptyset\}$$

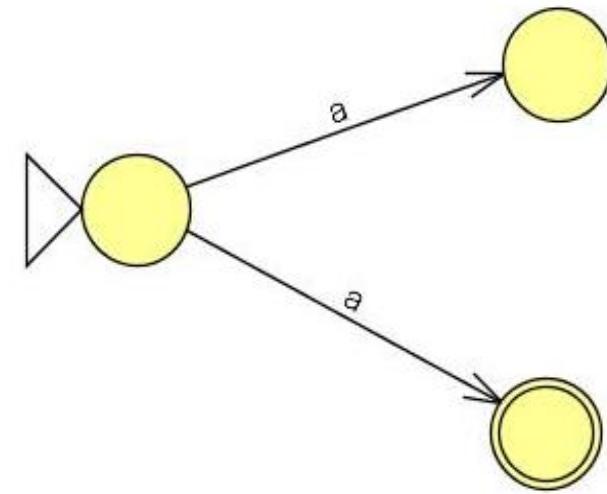
تمرین ۴

a) Type , L (M) ?

b) Type , L (M) ?

c) Type , L (M) ?

مهلت تحویل: ۱۴۰۴ مهرماه

موفق باشید

به نام دانای نیآموخته

درس: کامپایلر

ترم: نیمسال اول (۰۴-۰۵)

دپارتمان: مهندسی کامپیوتر

مدرس: دکتر شیما شفیعی

Programming Language Specs

- Since the 1960s, the syntax of every significant programming language has been specified by a formal grammar
 - First done in 1959 with BNF (Backus-Naur Form), used to specify ALGOL 60 syntax
 - Borrowed from the linguistics community (Chomsky)

Positive integer

```

<positive-integer> ::= <non-zero-digit> <digits>
<digits>      ::= ε | <digit> <digits>
<digit>       ::= "0" | "1" | "2" | "3" | "4" | "5" | "6" | "7" | "8" | "9"
<non-zero-digit> ::= "1" | "2" | "3" | "4" | "5" | "6" | "7" | "8" | "9"

```

$(2+3)* 4+5$

```

<expr>   ::= <term> | <term> + <expr>
<term>   ::= <factor> | <factor> * <term>
<factor> ::= ( <expr> ) | <number>
<number> ::= 0 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9

```

`number` → 2, 3, 4, 5

`factor` → (2 + 3), 4, 5

`term` → (2 + 3) * 4

`expr` → (2 + 3) * 4 + 5

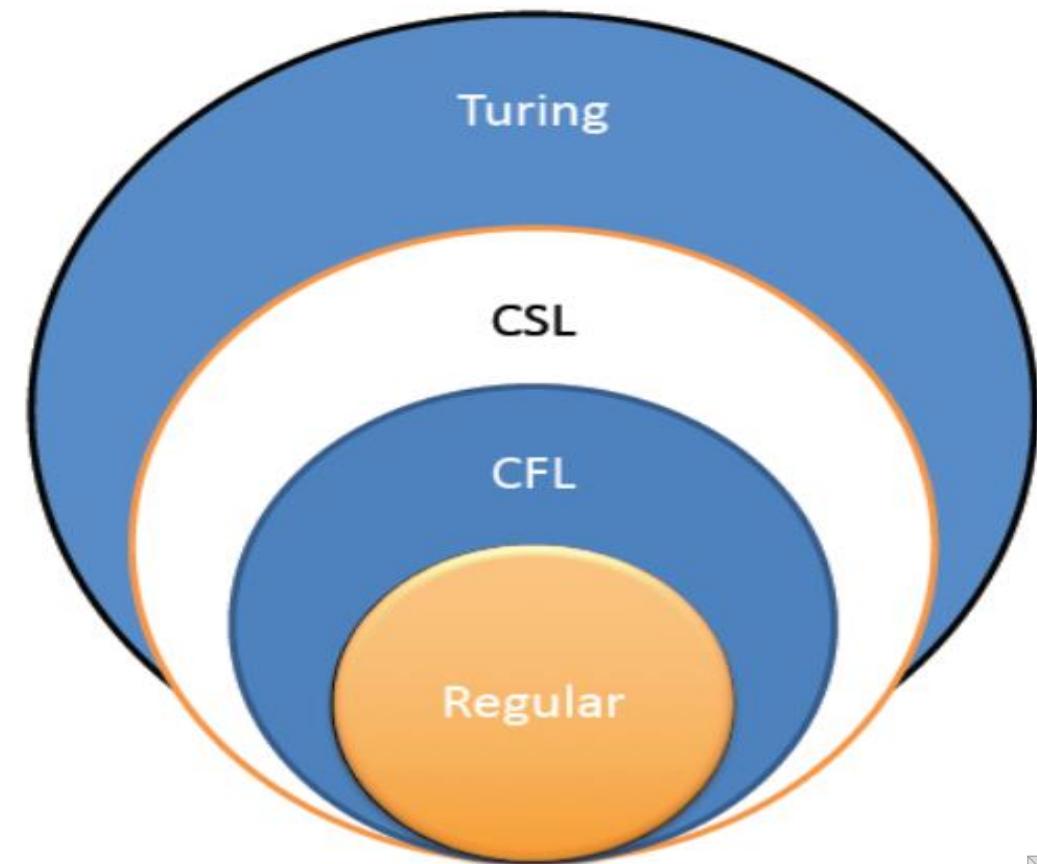
- عبارات ریاضی‌ای را تولید می‌کند که شامل + هستند.
- بخش‌هایی از عبارت هستند که شامل * هستند.
- می‌تواند یک عدد یا یک عبارت داخل پرانتز باشد.
- ارقام ۰ تا ۹ هستند.

Formal Languages & Automata Theory (a review on one slide)

- Alphabet: a finite set of symbols and characters
- String: a finite, possibly empty sequence of symbols from an alphabet
- Language: a set of strings (possibly empty or infinite)
- Finite specifications of (possibly infinite) languages
 - Automaton – a recognizer; a machine that accepts all strings in a language (and rejects all other strings)
 - Grammar – a generator; a system for producing all strings in the language (and no other strings)
- A particular language may be specified by many different grammars and automata
- A grammar or automaton specifies only one language

Language (Chomsky) hierarchy: quick reminder

- Regular (Type-3) languages are specified by regular expressions/grammars and finite automata (FSAs)
 - Specs and implementation of scanners
- Context-free (Type-2) languages are specified by context-free grammars and pushdown automata (PDAs)
 - Specs and implementation of parsers
- Context-sensitive (Type-1) languages ... aren't too important (at least for us)
- Recursively-enumerable (Type-0) languages are specified by general grammars and Turing machines

program ::= statement | program statement

statement ::= assignStmt | ifStmt

assignStmt ::= id = expr ;

ifStmt ::= if (expr) statement

expr ::= id | int | expr + expr

id ::= a | b | c | i | j | k | n | x | y | z

int ::= 0 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9

Grammar Rule	Example
program ::= statement	a = 5 ;
program ::= program statement	a = 5 ; if (a) b = 3 ;
statement ::= assignStmt	x = 4 ;
statement ::= ifStmt	if (1) y = 2 ;
assignStmt ::= id = expr ;	z = a + 1 ;
ifStmt ::= if (expr) statement	if (b) k = 2 ;
expr ::= id	c
expr ::= int	7
expr ::= expr + expr	i + 3
id ::= a	a
int ::= 1	1

Exercise: Derive a simple program

```
program ::= statement | program statement
statement ::= assignStmt | ifStmt
assignStmt ::= id = expr ;
ifStmt ::= if ( expr ) statement
expr ::= id | int | expr + expr
id ::= a | b | c | i | j | k | n | x | y | z
int ::= 0 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9
```

a = 1 ; if (a + 1) b = 2 ;

Productions

- The rules of a grammar are called productions
- Rules contain:
 - Nonterminal symbols: grammar variables (program, statement, id, etc.)
 - Terminal symbols: concrete syntax that appears in programs (a, b, c, 0, 1, if, =, (,), ...)
- Meaning of:
 $\text{nonterminal} ::= \langle \text{sequence of terminals and nonterminals} \rangle$
In a derivation, an instance of nonterminal can be replaced by the sequence of terminals and nonterminals on the right of the production
- Often there are several productions for a nonterminal – can choose any in different parts of derivation

گرامر برای برنامه

```
a = 1 ;  
  
program      ::= statement  
statement    ::= assignStmt  
assignStmt   ::= id = expr ;  
expr         ::= int  
id           ::= a  
int          ::= 1
```

گرامر برای برنامه

```
a = 1 ; if ( a + 1 ) b = 0 ;  
  
program      ::= statement | program statement  
statement    ::= assignstmt | ifstmt  
assignstmt   ::= id = expr ;  
ifstmt       ::= if ( expr ) statement  
expr         ::= id | int | expr + expr  
id           ::= a | b  
int          ::= 0 | 1
```

تمرین ۵

- if $(x+1)y=0;$
- گرامر برای دو برنامه آورده شده نیز بنویسید.
- if $(y+0);$ if $(x)x=1;$

مهلت تحويل: ۲۵ مهرماه ۱۴۰۴

موفق باشید

به نام دانای نیآموخته

درس: کامپایلر

ترم: نیمسال اول (۰۴-۰۵)

دپارتمان: مهندسی کامپیوتر

مدرس: دکتر شیما شفیعی

Derivation

Using a language grammar (such as BNF) to achieve a program.

a = 1 ; if (a + 1) b = 2 ;

```
<program>
→ <program> <statement>
→ <statement> <statement>

<statement> → <assignStmt>
→ a = <expr> ;
→ a = 1 ;

<statement> → <ifstmt>
→ if ( <expr> ) <statement>
→ if ( a + 1 ) <statement>
→ if ( a + 1 ) b = 2 ;
```

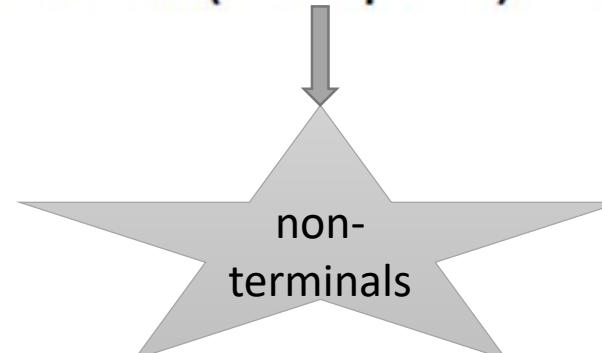
Alternative Notations

- There are several notations for productions in common use; all mean the same thing

ifStmt ::= if (expr) statement

ifStmt → if (expr) statement

<ifStmt> ::= if (<expr>) <statement>

Notation Style	Description
<code>::=</code>	Common in programming language documentation and grammar definitions
<code>→</code>	Used in formal language theory and derivation steps
<code><></code> (BNF form)	Official Backus-Naur Form; non-terminals are enclosed in angle brackets

```
if (a + 1) b = 2;
```

```
ifstmt ::= if ( expr ) statement  
expr ::= id + int  
statement ::= id = int ;
```

```
ifstmt → if ( expr ) statement  
expr → id + int  
statement → id = int ;
```

```
<ifstmt> ::= if ( <expr> ) <statement>  
<expr> ::= <id> + <int>  
<statement> ::= <id> = <int> ;  
<id> ::= a | b  
<int> ::= 1 | 2
```

- Parsing

Parsing: reconstruct the derivation (syntactic structure) of a program.

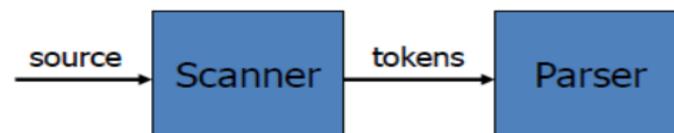
In principle, a single recognizer could work directly from a concrete, character-by-character grammar.

In practice, this is never done.

In theory, it is possible to parse directly from character . Still,in practice this method is very inefficient, so we always do the parsing after the lexing step, using tokens that have been prepared in advance.

Parsing & Scanning

- In real compilers the recognizer is split into two phases
 - Scanner: translate input characters to tokens
 - Also, report lexical errors like illegal characters and illegal symbols
 - Parser: read token stream and reconstruct the derivation

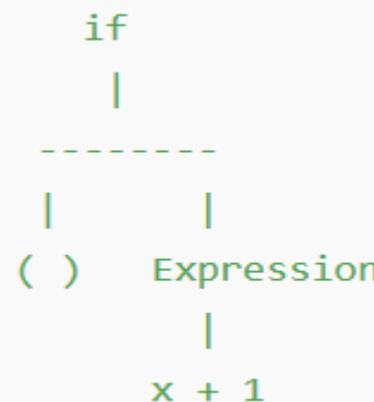
Main Responsibility	Output	Input	Other Name	Phase
Identify meaningful units and report lexical errors	Tokens	Characters	Lexical Analysis	Scanning
Check grammatical structure and build syntax tree	Parse Tree / AST	Tokens	Syntax Analysis	Parsing

if (x + 1)

tokens

IF LPAREN IDENTIFIER(x) PLUS NUMBER(1) RPAREN

syntax tree or AST

Why Separate the Scanner and Parser?

- Simplicity & Separation of Concerns
 - Scanner hides details from parser (comments, whitespace, input files, etc.)
 - Parser is easier to build; has simpler input stream (tokens) and simpler interface for input
- Efficiency
 - Scanner recognizes regular expressions – proper subset of context free grammars
 - (But still often consumes a surprising amount of the compiler's total execution time)

But ...

- Not always possible to separate cleanly
- Example: C/C++/Java *type* vs *identifier*
 - Parser would like to know which names are types and which are identifiers, but...
 - Scanner doesn't know how things are declared
- So we hack around it somehow...
 - Either use simpler grammar and disambiguate later, or communicate between scanner & parser
 - Engineering issue: try to keep interfaces as simple & clean as possible

Scanner can't tell if a name is a type or identifier

Because it lacks access to declarations or symbol tables

Parser needs that info to disambiguate syntax

Especially in languages like C/C++/Java

Workarounds

Use simpler grammar and resolve later, or allow limited scanner-parser communication

class Foo {};

Foo x;

type

Typical Tokens in Programming Languages

- Operators & Punctuation
 - + - * / () { } [] ; : :: < <= == != ! ...
 - Each of these is a distinct lexical class
- Keywords
 - if while for goto return switch void ...
 - Each of these is also a distinct lexical class (*not a string*)
- Identifiers
 - A single ID lexical class, but parameterized by actual id
- Integer constants
 - A single INT lexical class, but parameterized by int value
- Other constants, etc.

Token Type	Example	Lexical Class	Description
Operators & Punctuation	+ , == , { , ;	PLUS , EQ , LBRACE , SEMICOLON	Each symbol is its own lexical class
Keywords	if , while , return	IF , WHILE , RETURN	Reserved words with specific meaning in grammar
Identifiers	x , count , sum	ID("x") , ID("count")	One lexical class (ID), parameterized by name
Integer Constants	0 , 123 , -5	INT(0) , INT(123)	One lexical class (INT), parameterized by value
Other Constants	"hi" , 'a' , 3.14	STRING("hi") , CHAR('a') , FLOAT(3.14)	Various constant types with attached values

Principle of Longest Match

- In most languages, the scanner should pick the longest possible string to make up the next token if there is a choice
- Example

return maybe != iffy;

should be recognized as 5 tokens

RETURN

ID(maybe)

NEQ

ID(iffy)

SCOLON

i.e., != is one token, not two; “iffy” is an ID, not IF followed by ID(fy)

تمرین ۶

Program → StmtList

StmtList → StmtList Stmt | ε

Stmt → "if" Expr "then" Stmt "else" Stmt | "while" Expr "do" Stmt | "{" StmtList
"}" | ID "=" Expr ";"

Expr → Expr "+" Term | Term

Term → Term "*" Factor | Factor

Factor → "(" Expr ")" | ID | NUM

الف) لیستی از توکن‌ها را بنویسید

ب) یک AST برای آن ترسیم کنید

پ) عبارتی طراحی کنید که اگر اسکنر قانون "برداشت بلندترین رشته ممکن" را رعایت نکند، غلط تفسیر شود یا ابهام ایجاد کند.

مهلت تحويل: ۲۵ مهرماه ۱۴۰۴

موفق باشید

به نام دانای نیآموخته

درس: کامپایلر

ترم: نیمسال اول (۰۵-۰۴)

دپارتمان: مهندسی کامپیووتر

مدرس: دکتر شیما شفیعی

Lexical Complications

- Most modern languages are free-form
 - Layout doesn't matter
 - Whitespace separates tokens
- Alternatives
 - Fortran – line oriented
 - Haskell, Python – indentation and layout can imply grouping
- And other confusions
 - In C++ or Java, is `>>` a shift operator or the end of two nested templates or generic classes?

layout

```
int x=5;  
int y = 10;
```

```
int x = 5; int y = 10;
```

Python

```
for i in range(5):  
    print("Number:", i)  
print("Loop finished")
```

C++: shift operator

```
int x = a >> 2;
```

```
std::vector<std::vector<int>> matrix;
```

Regular Expressions and FAs

- The lexical grammar (structure) of most programming languages can be specified with regular expressions
(Sometimes a little cheating is needed)
- Tokens can be recognized by a deterministic finite automaton
 - Can be either table-driven or built by hand based on lexical grammar

Regular Expressions

- Defined over some alphabet Σ
 - For programming languages, alphabet is usually ASCII or Unicode
- If re is a regular expression, $L(re)$ is the language (set of strings) generated by re

Fundamental REs

re	$L(re)$	Notes
a	{ a }	Singleton set, for each a in Σ
ϵ	{ ϵ }	Empty string
\emptyset	{ }	Empty language

Operations on REs

re	$L(re)$	Notes
$r s$	$L(r)L(s)$	Concatenation
$r s$	$L(r) \cup L(s)$	Combination (union)
r^*	$L(r)^*$	0 or more occurrences (Kleene closure)

- Precedence: * (highest), concatenation, | (lowest)
- Parentheses can be used to group REs as needed
- In “real” regular expression computer tools, need some way to “escape” literal ‘*’ or ‘|’ characters vs. operators – but don’t worry, or use different fonts, for math regexps.

Examples

<i>re</i>	Meaning
+	single + character
!	single ! character
=	single = character
!=	2 character sequence "!="
xyzzy	5 character sequence "xyzzy"
(1 0)*	0 or more binary digits
(1 0)(1 0)*	1 or more binary digits
0 1(0 1)*	sequence of binary digits with no leading 0's, except for 0 itself

Abbreviations

- The basic operations generate all possible regular expressions, but there are common abbreviations used for convenience. Some examples:

Abbr.	Meaning	Notes
r^+	(rr^*)	1 or more occurrences
$r^?$	$(r \mid \epsilon)$	0 or 1 occurrence
$[a-z]$	$(a b \dots z)$	1 character in given range
$[abxyz]$	$(a b x y z)$	1 of the given characters

Abbreviations

- Many systems allow abbreviations to make writing and reading definitions or specifications easier

name ::= *re*

Such a definition is not a valid RE.

A ::= B
B ::= A

Finite-agent machines (FA) cannot detect this infinite loop.

- Restriction: abbreviations must not be circular (recursive) either directly or indirectly (else would be non-regular)

Example

- Possible syntax for numeric constants

digit ::= [0-9]

digits ::= *digit*+

number ::= *digits* (. *digits*)?

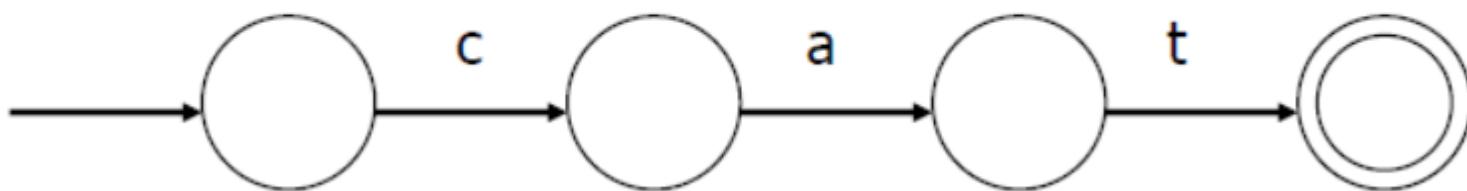
([eE] (+ | -)? *digits*) ?

- How would you describe this set in English?
- What are some examples of legal constants (strings) generated by *number* ?
 - What are the differences between these and numeric constants in YFPL? (Your Favorite Programming Language)

Recognizing REs

- Finite automata can be used to recognize strings generated by regular expressions
- Can build by hand or automatically
 - Reasonably straightforward, and can be done systematically
 - Tools like Lex, Flex, JFlex et al do this automatically, given a set of REs
 - Same techniques used in grep, sed, other regular expression packages/tools

Example: FSA for “cat”

String ?

DFA vs NFA

- Deterministic Finite Automata (DFA)
 - No choice of which transition to take under any condition
 - No ϵ transitions (arcs)
- Non-deterministic Finite Automata (NFA)
 - Choice of transition in at least one case
 - Accept if some way to reach a final state on given input
 - Reject if no possible way to final state
 - i.e., may need to guess right path or backtrack

FAs in Scanners

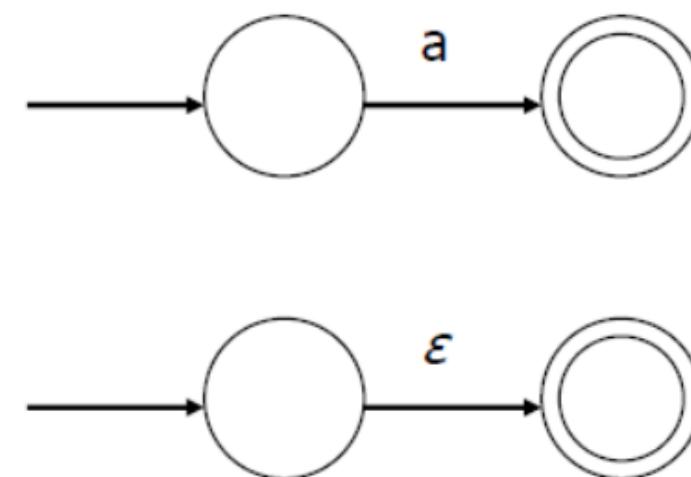
- Want DFA for speed (no backtracking)
- But conversion from regular expressions to NFA is easy
- Fortunately, there is a well-defined procedure for converting a NFA to an equivalent DFA (subset construction)

Constructing a DFA directly from a Regular Expression is sometimes difficult, while constructing an NFA from a Regular Expression is much easier.

In NFA?

From RE to NFA: base cases

The first case shows that if the regular expression contains a special letter such as "a", the corresponding non-deterministic finite state machine moves from the start state to the accept state by a transition on the letter "a".

The second case has a transition on the symbol ϵ (epsilon), which means a transition without reading any input. This means that the machine can go directly from the start state to the accept state without consuming any characters.

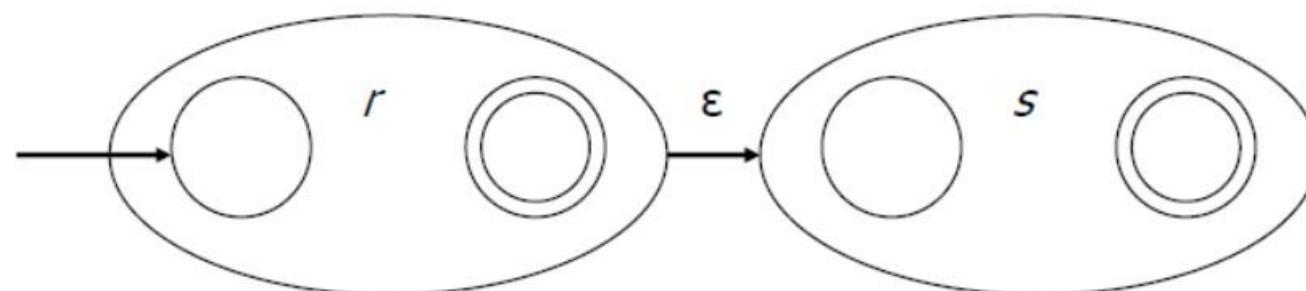
r s

String with Regular Expression

In NFA?

Transition?

Concatenation

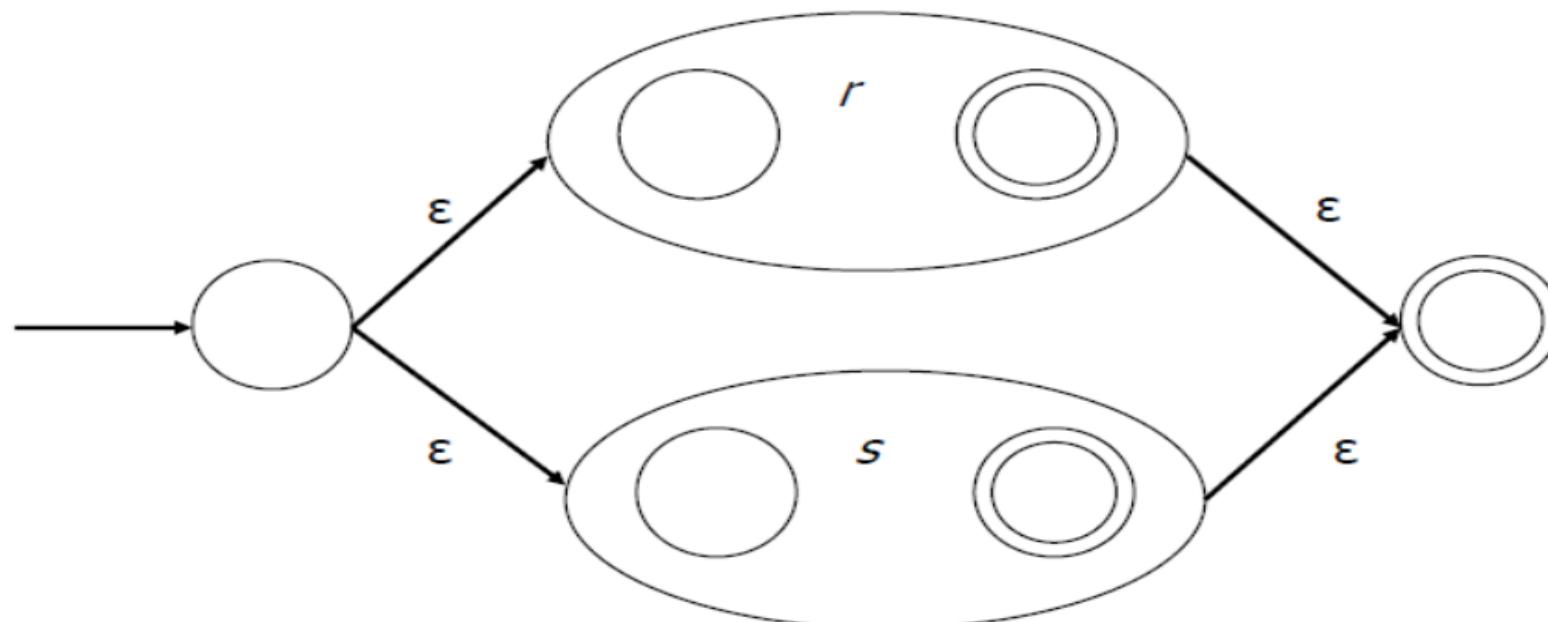
- The left-hand side represents an NFA that recognizes the regular expression r , consisting of an initial state and an accepting (final) state.
- The right-hand side shows an NFA for the regular expression s , also with its own initial and final states.
- There is an epsilon (ϵ) transition from the accepting state of r 's NFA directly to the start state of s 's NFA.

r | *s*

String with Regular Expression

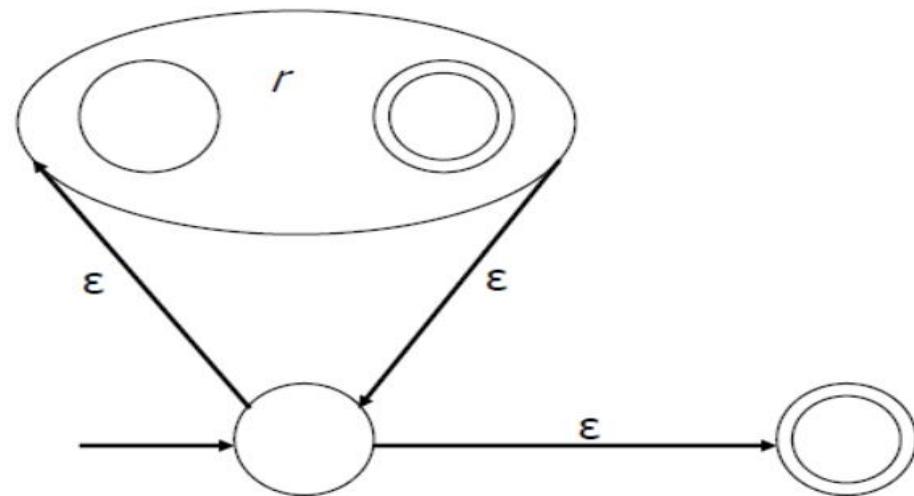
In NFA?

Transition?

- Create a new start state.
- Add ϵ -transitions (epsilon transitions) from the new start state to the start states of the NFAs for *r* and *s*.
- The final states of the NFA for *r* and the NFA for *s* become the final states of the new NFA.

r^*

String with Regular Expression

In NFA?

Transition?

“Zero or m This NFA represents the Kleene star operation applied to a regular expression r.

The expression r^* means:

In terms of an NFA (Nondeterministic Finite Automaton), this means the machine accepts any string that can be made by concatenating zero or more strings that are accepted by r.

Exercise

تمرین ۷

- Draw the NFA for: $b(at|ag) \mid bug$

مهلت تحويل: ۲ ابان ماه ۱۴۰۴

موفق باشد